

Nr 214.

Av herr **Lindhagen**, om en ledande tanke och en ordnande hand särskilt över den norrländska jordfrågan.

Såsom kammarens kanske ende representant som genomlevat sekelskiftets parlamentariska guldålder, då det gällde att sannskyldigt gå till grunden med åtskilligt, sitter jag inne med översikt av dessa riksdagsbemödanden på längre sikt.

Lönearbetarklassen i landet har nu under besjälad ledning från sin regering börjat en fruktbar frammarsch för denna försummade klass. På samma gång har dock därvid hållit sig framme för andra gången en ny monopolisering av den industriella företagsamheten. Allas rätt till sin andel av den svenska jorden, till egna hem i stället för hyresgäster i städer och industrisambhällen samt till egna självförsörjande jordbruk skjutes åter undan i sina väsentliga grundvalar till de politiska dimmorna.

Väl har ekot »arbetare och bönder» från öster givit förväntansfullt uppslag även hos oss till ansatser för skapande av landsregeringar i stället för partiregeringar, varom en humanistisk motion väcktes i början av 1920-talet i denna kammare jämte en erinran tillika om behovet av kristendomens införande i landet. En annan förnämlig framfärd mot fred inom nationen är att arbetarklassen av sina ledare övertygats, att jordbruket lika väl som industrien måste bära sig och åtnjuta rimliga pris för jordbruksprodukter.

Fortfarande hänvisas emellertid till framtidens eviga förhoppningar det omistliga fullföljandet av sekelskiftets tredje revolution för skäligt återbördande av de periodvis återkommande planlösa förskingringarna av det allmännas jordegendom. De tre jordkommissionerna, som för sådant ändamål tillsattes åren 1901, 1912 och 1919 med handtag jämväl från gammal patriarkalism, ha ännu ej unnats någon fullföljd av sina förslag. I stället tillsätts under den nya industriella hypnosen jordkommittéer med instruktioner att endast skumplöja något litet på det gamla siktandet till grunden med de skäligen återvinningarna.

Undantag har endast tillåtits för våra förslag om skapande även av mindre jordbruk, kallade arbetaresmåbruk. Dessa fullföljas med framgång icke minst därför, att storindustrien gynnat saken, som skänkt den en fast arbetarstam, tillika bunden vid torvan. Av detta och andra skäl har där även stödet av en fruktbart organiserad skälig expropriationsrätt endast mera för undantagsfall kommit att saknas.

Gamla arrendejordbruks å enskilda domäner frigörelse för skapande av fria självförsörjande jordbruk, komplettering av de ofullständiga jordbruken med tilläggsjord, »återvinning till allmogen av odlingslägenheter» med tillhör i skog och annat efter den stora plundringen genom avvitringarna

av Gustav Vasas reservat för uppkomst och stärkande av jordbruket i våra nordligare landsdelar äro icke längre någon marknadsvara i vår politiska bytshandel.

Såsom initiativtagare 1921 till de s. k. norrlandslagarna, oavlåtlig motionär, utskottsreservant och interpellant i riksdagen samt petitionär hos Konungen för denna lagstiftnings rationella fullkomning har undertecknad, tillika norrlandsrepresentant i första kammaren från 1919, ämnat att vid 1939 års riksdag återkomma med det norrländska jordbruks-, industri- och skogsproblemet någorlunda i hela dess vidd.

Undertecknad fann sig emellertid uppfordrad att därförinnan ingå även till regeringen med ett uppmärksammande av den norrländska jordpolitikens olösta problem. Arrendekommittén och 1936 års egnahemsutredning lågo färdiga och det syntes mig vara förtänksamt, att regeringen fick kännedom även om mina och sekelskiftets synpunkter, innan den fattade position till förenämnda två mera för skumplöjningar tillsatta beredningar. Nu har emellertid min petition, ehuru jag ifrågasatt dess tryckning för att kunna bli tillgänglig vid regeringens utredning, icke blivit på det sättet mångfaldigad. Av denna anledning och då det är ovisst i vad mån kommittéernas förslag komma fram till riksdagsbehandling redan i år, så har jag funnit det för den viktiga sakens skull påfordrat att jag låter min petition gå fram även som motion i riksdagen för att uppmärksammas i anledning av eventuella propositioner eller också föranleda yrkanden av mig att dess innehåll blir föremål i sin helhet eller till vissa delar för överbäggande i samband med de förväntade förslagen vid nästa riksdag. Petitionen har följande innehåll:

Vid sekelskiftets vårbrytning till ett nytt solvarv voro även statsmakterna inställda för att väsentligen gå till grunden med de författnings- och jordproblem, som då böljade fram efter islossningen ur befruktade sinnelag.

Nu har händelseförloppet fört fram i förgrunden de industriella angelägenheterna och särskilt industriens och löntagareklassens arbetsproblem överhuvud taget. Jordfrågans konstitutiva angelägenheter ha av detta skäl som sagt skjutits undan från regeringens och riksdagens uppmärksamhet i grundväsentliga delar.

Den tredje statsmakten, kallad pressen, har privilegierats av lag med tryckfrihet för att bland den stora allmänheten sprida sanningens ljus över samtidens vanskligheter. Grymma naturlagar ha ganska väsentligt skrinlagt även denna illusion. En hänvändelse på samma gång till både regering och riksdag bör dock kanske vålla något tillskott av glimtar även i pressens spalter om grundvalen för fred, arbetsro och rättvisa inom landet såsom främst beroende av *det rätta besittningstagandet av jorden*.

Den lågande industriella konkurrensen mellan världsdelar, raser, stater och medborgare inom samma stat kan även inom skogsindustrien ej bli annat än ett fyrverkeri. Det kommer att tändas, slockna och åter tändas. Alla tiders modernäring, jordbruket, är och förblir att vara den fasta punkten i den materiella kulturen. Jag börjar därför nu med

Det norrländska jordbrukets nödläge.

I de budgeter, som på senaste åren framlagts för riksdagen, har insmugits en rubrik, kallad »Stödjande av det norrländska jordbruket». Ett erkännande således att det lider nöd på något sätt mera än jordbruket i det övriga riket.

Vari ligger då detta nödläge? Mindre i det nordliga klimatet, som dock erbjuder även företräden. Efterblivenheten ruvar djupast däri, att jordbruket i Norrland ej såsom i andra landsdelar kommit i besittning av den jord, som ägnar sig för jordbruk. *Det har undandragits en lejonpart av den odlingsmark med tillbehör av nödig skog, som den 20 april 1542 av den svenska statsmakten, representerad av Gustav Vasa, donerades för Norrlands uppodling och bebyggande.* Detta skedde genom 1800-talets planlösa avvitringsförfattningar, tillämpade utan eftertanke. Det hade väl blivit en styrka för detta jordbruk att få utvidga sig till en samlad ekonomisk makt på den jord, som av naturen och lagarna predestinerats för ändamålet.

Norrbottnens läns hushållningssällskaps sekreterare A. Österman äskade i januari 1937 brevledes min »*medverkan att ännu en gång rädda Norrlands jordbruksbefolkning mot allt för hårt betryck*», ett betryck, som står i föga överensstämmelse med den övriga befolkningens i riket höga levnadsstandard. I brevet liksom i två bilagor (se riksdagsmotion 1937, I: 195) betonas oavslåttligt, att det som först ville till vore *nyodling*. Rationaliseringen av trävaruindustrien hade, skriver sekreteraren, framkallat omfattande arbetslöshet. Landets uppodling är det säkraste botemedlet mot fattigdomen på landsbygden. Brukningsdelarna äro i regel så små, att de ej kunna föda en familj. Det vore därför av vikt, att så många som möjligt av de ofullständiga jordbruken förvandlades till fullständiga eller självförsörjande — ett par hästars jordbruk. Ökad jordbruksbefolkning ökar behovet av folk i handel, industri och tjänster, det blir relativt lägre skatter. Transportkostnaderna minskas, då avsättningsområdena minskas. Billigare levnadskostnader skapa större trivsel för annan företagareverksamhet, såsom industri, hantverk m. m. Detta var hushållningssällskapetets sekreterares erfarenhet.

Jordbruks- och skogsproblemens lagvägar.

Sveriges jordbruksanskaffning har i vår epok gått fram på två vägar: *statens egnahemslånerörelse och lagvägarna*. Den förra hjälper med pengar gemenligen i form av lån att återbetalas med ränta, i ringare omfattning gratis. Lagvägarna åter företräda anden, som ensam gör levande. Mens agitrat molem — anden sätter liv i materien. Lagvägarna ge sålunda liv även åt dessa pengar.

Norrlandskommittén, jordbruksundersökningen (värmlandsutredningen) och jordkommissionen, tillsatta av von Otters, Staaffs och Edéns regeringar, trädde enligt uppdrag fram som målsmän för lagvägarna. De ville, såsom redan norrlandskommittén formulerade det, »*åt allmogén återvinna*» från

kronan förskingrade odlingslägenheter med nödigt tillbehör av skog å den av statens administration bortslumpade och av de enskilda intressena plundrade norrländska jorddonationen till modernaringen.

De tre jordkommissionerna uppfordrade statskonsten till en bodelning mellan industri och jordbruk även genom laga möjligheter till frigörelse av bolags och enskilda skogsspekulanter *arrendejordbruk*, tillkomna genom inköp av bondejordbruk med furstliga skogstilldelningar vid avvitringarna eller av skenbart anlagda nybyggen med lika förvånande presenter. De ville på denna väg skapa nya *självförsörjande jordbruk* och komplettering av de enligt 1896 års ägostyckningslag tillverkade *ofullständiga jordbruk* med en odlingsmark och nödig skog. De ville gå till grunden med problemet.

Dessa angelägenheter vänta ännu i dag på statsmakten. De stå outplånligt på dagordningarna. Livet självt har satt dem dit. Vi befinna oss än i dag ansikte mot ansikte inför den stora plundringens resultat. Det hjälper icke att vi under inflytande av en uppblussande industriell tidsanda söka med dvärgagärningar komma ifrån, att land skall med lag byggas, såsom våra fäders landskapslagar predikade för sin tid.

För närvarande vilja vi ej veta av *någon systematisk planläggning* av möjligheter till sagda bodelning i Norrland mellan jordbruk och industri genom rättsliga möjligheter för en frigörelse av arrendejordbruken med förstärkning av odlingsjord och skog, de ofullständigt utbrutna jordbrukens fullständiggande i första hand med tilläggsjord ur de gamla stamhemmanen, från vilka de i utarmat skick avstyckats, och skapandet av helt nya självförsörjande jordbruk.

De tre jordkommissionerna ville även möjliggöra — jordkommissionen betonade det uttryckligen — att även mindre jordbruk, kallade arbetare-småbruk, kunde komma till. Dock under inga förhållanden med anlitande av gamla till bolag och spekulanter försålda bondejordbruks inägojordar. Dessa inägor måste bevaras såsom grundval för fria självförsörjande jordbruk.

Endast denna del av kommissionens program har bragts till utförande. Detta därför att en allmän anslutning kunde påräknas och icke minst från industrin. Alla unnade arbetarfamiljerna omsider en god bostad. Någon skogsmark behövde sällan tagas i anspråk. Och industrin blev betjänad med en fast arbetarestam, bunden vid torvan i fabriken eller dess råvaras närhet.

Över arbetarejordbruken vila dock en vansklighet, som framtiden får i förekommande fall söka bemästra. Det nya hemmets beroende nämligen av industrins bestånd, dess rationalisering, eller särskilt de norrländska fabrikenas förflyttning till avlägsnare ort, exempelvis från det inre landet till havet och flodmyningarna. Backstugusittarnas undergång i flydda tider spökar.

En angelägenhet, som ej bör förbises, är då att arbetarejordbruket anläggas så, att det i slikt nödfall kan utvidgas till ett självförsörjande jordbruk. En fördel är också, att det befinner sig i närheten av större jord-

bruk, som behöva extra arbetskraft vid vissa tillfällen. Allraminst får ifrågakomma att för skapande av ett arbetarejordbruk tillgripes odlingsmark från gamla bondejordbruk, som förvärvats av bolag och enskilda skogsspekulanter. Dessa arrendejordbruk voro, som sagt, av de tre jordkommissionerna förutbestämda att en gång åter omvandlas till fria självförsörjande jordbruk.

Orimlig ersättning eller rimlig beskattning för återvinning av skamligt plundrad kronojord.

Till detta måttfulla reduktionsverk hör även om eller i vad mån ersättning bör utgivas. En småbonde i Norrland vädjade för någon tid sedan till mig. Penninglån kunna vi nog få för varjehanda ändamål av statens egna hemslånerörelse, skrev han. Men folket i Norrland dignar mångenstädes under bördan av förräntningar och amorteringar.

Det nödiga jordförvärvet hade de tre jordkommissionerna insett ovillkorligen böra stödjas ytterst genom expropriationsrätt. Den plägade ock i regel föranleda frivilliga uppgörelser. Därmed följde således laga expropriationsersättning. Vissa ledamöter i Norrlandskommittén (Lindhagen och Bromée i Billsta) och jordkommissionen (Lindhagen, Jansson i Edsbäcken, Johansson i Uppmälby) förordade emellertid en nedsättning. Men det måste även resoneras om befogenheten av en rimlig konfiskation av följande anledning.

Jordmonopol och millionförmögenheter i löst kapital äro kongruenta begrepp. Löst kapital liksom inkomster konfiskeras utan skrupler genom inkomst-, kapital- och arvsbeskattning för arbetslöshetens avhjälpande och annan social välfärd. Jordmonopolen får man däremot i sådant syfte knappast andas på. Ja, det anses icke ens mot full ersättning anständigtvis kunna »återvinnas» odlingslägenheter från »den stora plundringen» med nödigt tillbehör såsom bidrag till jordfolkets livsuppehälle.

Även plutokratins jordmonopol i vår tid bör väl genom lag eller beskattning få likaväl som hierarkins och adelns jordmonopol i flydda tider samt löst kapital och inkomster i vår tid bidra till utkomsten av jordbruk, det oundgängligaste och stabilaste stödet i folkförsörjningen. Här gäller det eminent folkets rätt till jorden. Den med måtta från 1901 påbörjade *tredje reduktionen av skamligt plundrad kronojord* försvaras även av de måttlösa vinningar, som kronans administration utan plan och kontroll tillåtit sig ösa ut över skogs- och även bergsindustri ur Gustav Vasas och rikets, Gud, Konungen, Sveriges krona och ingen annan tillhöriga förrådskammare. Det är här icke alls fråga om att bringa vår stolta skogsindustri på fall. Tvärtom lyckliggöra den genom rimlighet och intressenas harmoni. Det bör väl vara någon måtta också på presenter.

I mitt inlägg om »den stora plundringen» i 1911 års remissdebatt i andra kammaren har saken klargjorts. (Se memoarerna del II, sid. 218—222.)

De sagolika förmögenheter industrins stora företag, ännu till stor del bestående, fått gratis tillgodogöra sig genom kronans jorddonationer till in-

dustrin och jordbruket genom avvittringarna samt i form av stockfångsprivilegier, bergsskogar och rekognitionsskogar har belysts under »Historiken» i mitt omfattande särskilda yttrande till Norrlandskommitténs betänkande nr I, sid. 344—451. Detta yttrande avslutades sålunda.

»Den förestående framställningen har ej kunnat bliva något annat än ett angivande av några synpunkter för en historisk framställning, illustrerad med belysande exempel ur verkligheten. Därmed har jag också velat betona, att det är förhållandena, som oundvikligt vållat den skadliga utvecklingen, samt att skulden ligger icke hos befolkningen eller industrins nuvarande målsmän utan i lagarna och styrelsesättet. Det tjänar dock ej heller något till att vara allt för sträng i sitt omdöme om lagstiftarnas och de administrativa myndigheternas personer. Ty det är ganska lätt att vara vis efteråt. Men i den mån missförhållandena kommit i dagen, gives det ej vidare någon ursäkt för alla uppsåtliga strävanden att fortfarande upprätthålla dem.»

I reservationerna till Norrlandskommitténs betänkande del I förordade Lindhagen och Bromée i Billsta ett nedsättande i vissa avseenden av den legala värdesättningen, »så att expropriationsprisen ej blevo oskäligt höga». (Sid. 422, 429 och 339.)

I jordkommissionens betänkande nr IV förordades som sagt i förslaget av Lindhagen, Jansson i Edsbäcken och Johansson i Uppmälby en slik neddämpare av expropriationsersättningen. Nämligen när det gällde mark, som tillhörde bolag, ekonomisk förening eller enskild skogspekulant samt blivit av kronan genom avvittring eller storskifte donerad till landets uppodling och bebyggande eller av kronan givits till industrins och bergsbrukets understöd och jorden ej numera tjänade det avsedda ändamålet eller utan kronans medgivande eljest innehades under villkor, som fästs vid densamma. Då skulle i lösen för jord och servitutsrättigheter ett avdrag av 25 % äga rum. Stadgandet skulle äga tillämpning för donationerna till jordbruket på mark uti de fem norrländska länen samt Värmlands och Kopparbergs län m. m. (Se Jordkommissionens betänkande nr IV, sid. 17 och 110—118.)

Det bör dock numera, då de slutliga avgörandena nalkas, ifrågasättas icke blott en nedsättning i det laga expropriationsvärdet. Även en konfiskation i åtskilliga fall från jordmonopolen, likaväl som sker från löst kapital och inkomster, bör komma i åtanke. Det blir endast rättvisa smulor i den stora terrängen av de i stort fortfarande vilsegångna kronodonationerna till jordbruket. Det är silkesvantar i jämförelse med de pågående storstövlar, som gått fram i efterkrigsårens agrarreformer i andra länder. Jag tror, att även en sådan fullföljd av Lindhagens, Bromées och Johanssons äskanden äro en gård av tillbörlig hänsyn för det fattiga jordfolket. Man kan knappast förebrå mig, att jag ej är aktieägare i skogsindustrin, ehuru mitt uppsåt därigenom visserligen ställer sig lättare.

Vid prövning av rimlig nedsättning eller konfiskation, särskilt då det gäller i Norrland plundrad kronojord, må särskilt erinras om föranledandet av följderna av 1896 års ägostyckningslag med dess upphävande av besutenhetsbegreppet och införandet av fri ägostyckning. Norrlandsmotionen 1901 re-

dogör översiktligt för denna katastrof (se motion II: 142, sid. 27—32). Lagen kom till genom tillskyndan från skogsindustrin och dess klientel inom statsmakten. Det gällde i själva verket att bereda skogsindustrin i Norrland tillfälle att kunna frigöra sina förvärvade bondehemman från den odlade jord, som de för sin näring icke behövde. »Lagen», säger motionen, »var ingenting annat än den judaskyss, varmed jordbruket definitivt och officiellt förräddes åt sågverksintresset.» När sedan Norrlandsfrågan väcktes 1901 och ny ägostyckningslag stod på programmet, så blev det rusning att innan denna lag kom till stånd avstycka hemman till torpställen enligt 1896 års medgivande.

Det bör upprättas statistik över sistnämnda lags totala bruk, till tid och orter, i vad mån slika jordbruk genom statens egnahemslånerörelse blivit med uppoffringar för staten och jordägaren kompletterade med odlingsmark och skog samt i vad mån genom dessa kompletteringar det gamla bondejordbruket kan anses återställt till besutenhet, d. v. s. till självförsörjande jordbruk såsom termen lyder. De övriga, förmodligen flertalet av 1896 års lags offer, böra vid kommande komplettering föranleda övervägande av nedläggning eller konfiskation av markförvärvet eller moderation i ersättningen.

Hur det norrländska avvitringsverket bort framsynt organiseras.

Ett rimligt avvitringsverk borde väl fullföljt *Gustav Vasas omtanke* framsynt och praktiskt med blicken mot framtiden. Kollegierna av 1824 motsatte sig till skillnad från senare tidens »vederbörande ämbetsverk» att utkasta *Gustav Vasas* jorrdonation åt norrlänningarna till allmänt lystmäte. Landshövdning Widmark d. ä. varnade år 1860 mot att så skedde med lappmarkens stora skogsland. Under hela 1800-talet höjdes enskilda maktlösa stämmor såsom professor Agardhs emot ett sådant lättsinne.

Under 1800-talets första skeden uppviglade emellertid Adam Smith i bästa avsikt och de nya upptäckterna själlöst även vårt land till undantagslös frihandel. Ekonomisk vetenskap fylkade sig kring denna lära, sammansatt av dagrar och skuggor. All egennyttan i landet rusade till och slöt lystet upp kring denna allas strid mot alla. Särskilt när det gällde åtkomsten av det allmännas jordegendom. Därtill utnyttjades också riksdagsmannaskap och annat befordringsväsende.

När det nu eventuellt gäller att ur kaos locka fram något torftigt sammanhang, kan det vara till någon nytta att bygga i tankarna upp det program, som bort vara vägledande för avvitringarna.

Av redan odlad jord och odlingslägenheter skulle med allvar och omtanke under tidernas lopp bildas självförsörjande jordbruk. Till denna kärna borde läggas tillräckligt tilltagen husbehovsskog och odlingsmark för jordbrukets stärkande och utvidgning till förmån för uppdelning mellan ättlingar i nya jordbruk. I den mån husbehovsskogen ej räckte till för sistnämnda ändamål, skulle tillskott kunna erhållas från den besparade kronoskogen i

någon form. Även behovet av egnahemslägenheter och arbetaresmåbruk hade tillgodosetts.

Den övriga kronoskogen skulle indelas efter skäligen grunder i kronoparker och sockenallmänningar, dock så att varje socken erhöll en tillräcklig sockenallmänning. På dessa vidder kunde sedan upptagas nya självförsörjande jordbruk i den mån odlingslägenheter ej redan avsatts därtill i den stora planen.

Det norrländska jordbrukets behov av saluskog, kallad »stödskog», skulle ej få överlämnas till fritt förfogande på vitt skilda sätt av de självförsörjande jordbruken. Detta behov skulle sockenallmänningarna till en huvudsaklig del tjäna genom enhetlig rationell skötsel och försäljningspolitik. Netto-behållningen av denna skogsförsäljning skulle sedan tillfalla jordbruken och även övriga sockenmän med huvudsakligt återupplivande av byggningabal-kens 16 kapitel om »hur allmänningar utnyttjas må». Där föreskrives, att sockenallmänning må de nyttja, som i socknen äro. »Där må de, som ej hava sådant på egna ägor, njuta mulbete, timmer, ved, gårdsel, löv, näver, torv, bast och annat, som där finnes till egen nödtorft men ej något därav till annan upplåta eller sälja.»

Enligt denna gamla hederliga författning skulle de fattigaste få sitt tarv av allmänningen först. Numera innefatta stadgar för allmänningar, att avkastningen skall tillfalla jordbrukarna efter mantalet, de rikaste således mest och de fattiga minst. Ett erkänt behov av självförsörjande jordbruk i norra delarna av landet är emellertid stöd av saluskog. Därtill skulle bidrag också utgå, på sätt nyss sagts, men eljest efter jordbrukens storlek, i den mån större bidrag erfordrades för ett större jordbruks bestånd.

Med utgångspunkt från en sådan grundlag för äganderätten skulle även skogsindustrins behov av råvara oväldigt tillgodoses. Ingen försäljning till den högstbjudande fick äga rum från kronoparker och allmänningar utan efter fastställd, vid behov årligen reviderad markegångstaxa. Då skogsindustrin trivdes bäst med tryggad tillgång av råvara, borde, i den mån det allmänna ej självt förädlade sina råvaror, enskilda industrier och personer privilegieras att årligen få inköpa ett visst kvantum virke efter markegångs-priset.

Med ett sådant system för utnyttjande av Gustav Vasas sparade kronojord i norra delarna av riket hade landet blivit byggt med lag. Rätt gavs åt alla och orätt åt ingen. I kommunerna skulle rätt välmåga i stället för att de nu huvudsakligen äro fattigmarker. Kronan, d. v. s. hela landet, hade även fått sin behöriga andel.

Gustav Vasa skulle då ej behövt vända sig i sin grav, som han nu gör ideligen.

Full äganderätt eller tryggad besittningsrätt, även kallad reformerad äganderätt, vid upplåtelse till enskilda av det allmännas jordegendom.

Grundproblemet i jordfrågan har i alla tider hos oss som annorstädes

gällt jordens fördelning. Och i första hand: Bör själva jorden tillhöra stat och kommun eller enskilde? Bör det allmänna avhända sig jord till de enskilde med äganderätt eller upplåta den med besittningsrätt? Den senare även kallad åborätt eller tryggad besittningsrätt.

Den gamla åborätten minskade i anseende genom godtycket från statens uppsiktsmän. Ledamoten i lagutskottet vid sekelskiftet Nils Nilsson i Skärhus, en trygg och resonabel hemmansägare från Skåne, råkade i uppror inom utskottet, då han skildrade sina förfäders strider på deras åbohemman mot dessa övermän.

Nyttjanderätt till jord blev alltmer förhatlig i folkmeningen även till följd av den rättslöshet, varmed bolag och enskilda jordägare så ofta misshandlade sina nyttjanderättshavare och åbor. Slutligen kom frihandelsvetenskap och gjorde slag i saken. Samhället borde ej äga fast egendom, lärde Adam Smith av erfarenhet i bästa avsikt. Den utnyttjades effektivt endast av den enskilde, som därför borde få »den fulla äganderätten». Låt vara att de tillika begåvades med den fulla hänsynslösheten i dess utövande.

Ur dessa bevekelsegrunder har i vår generation uppstått, vad man skulle kunna kalla *den fjärde förskingringen av statens jordegendom*. Den första var till prästerskapet, den andra till adeln och den tredje till den norrländska storindustrin, enskilda skogsspekulanter samt även till norrländska bönder och nybyggen över hövan och utan vakthållning om ändamålet.

*

Men hur det nu kommer sig, samhällets plikt att behålla sin jordegendom likaväl som den enskilde sin, dyker upp outsläcktligt. Av erfarenheterna blir man vis. Genom att stat och kommun behålla äganderätten till själva marken, betrygga de ändamålet med sin jordupplåtelse. Den framtida jordvärdestegringen genom samhällets företagsamhet och växt går då ej heller helt bort från sin upphovsman. För det tredje finner sig samhället såsom fortfarande ägare till själva jorden mera uppfordrat att skynda till hjälp för den som bygger, odlar och bor på marken, när naturkrafter och konjunkturer hota honom till liv eller egendom. Däri ligger ock en väg att något utjämna motsättningen mellan industri och jordbruk.

Genom norrlandsfrågans frambrytande fingo partierna en tankeställare. Även den gamla partriarkaliska konservatismen hade sina ögon skarpt fästade på problemet. Men i samma mån den sopades bort av den allmänna rösträtten, aktiekonservatismen och storindustrin, föll den moderna »högern» tämligen blint tillbaka på »den fulla äganderätten» i upplåtelse-sättet.

Liberalerna åter, vilkas norrländska småbönder varit avantgardet i norrlandsfrågans genombrott, började som samlingsparti draga öronen åt sig inför kronojordens droppvis fortgående fjärde förskingring. Riksdagarna 1908 och 1910 bar det liberala samlingspartiet fram motioner om en »utredning», vilka nya former för upplåtelse av jord från stat eller kommun

till enskilda voro särskilt ur social synpunkt påkallade och lämpliga. Staaff, som ej undertecknat norrlandsmotionen, gick i spetsen. Partiet behövde göra något i jordfrågan. Vankelmod i motiven var dock en borgen för ett misslyckande.

Efter åtskilliga om och men tillsattes *kronolägenhetskommissionen* år 1912. Den kom med sitt förslag först 1920. Långa år, under vilka vi fingo uppleva åtskilligt. Däribland kommissionens förslag 1916 om tillfälliga åtgärder, lagberedningens förslag 1909 om försäljning mot förköpsrätt och riksdagens förslag 1915 om försäljning mot återköpsrätt.

Sedan sålunda ytterligare utredningar av utredningar om utredningar ägt rum, kom slutligen år 1926 på riksdagens bord *lag om upplåtelse under åborätt av viss jord m. m.* Den var byggd på kronolägenhetskommissionens förslag, vilket i sin ordning var byggt på de båda liberala så kallade Staaff-motionerna av 1908 och 1910. Den sändes till första lagutskottet och ej till det övervägande industriella andra lagutskottet, dit jordfrågans lagvägar — irrationellt synes mig — numera gå. I riksdagen väcktes åtta motioner, delvis med många underskrifter, med yrkande om avslag å lagen eller mildringar i dess effektivitet. Av någon anledning motionerades ej av mig.

Lagutskottet tillstyrkte propositionen med »några mindre ändringar». Till sådana obetydligheter räknades allmänt, att lagen skulle vid varje upplåtelse gälla endast i tjugo år, efter vilken tid åbon ägde rätt att inlösa jordbruket med äganderätt. Fem reservanter yrkade avslag. Fyra av dem dock med hemställan till Kungl. Maj:t att — i samband med en begärd plan till styckning av därför lämpade kronoegendomar — undersöka, huruledes det kunde underlättas för obemedlade och mindre bemedlade personer att för bildande av jordbruksfastigheter under äganderätt förvärva kronojord utan att därvid någon köpeskillning omedelbart behövde erläggas.

Nu uppstod omfattande debatt i kamrarna. Det sparades ej på utvägar att komma till något saktmodigt resultat. Emot denna spridda skara kom som ett hamrat stål »den fulla äganderättens» förlossande lösning med överståthållaren Hederstierna och Arvid Lindman såsom högsta befälhavare. »Jag vågar», slutade Lindman sitt anförande, »säga, att detta förslag kommer nog att antagas — det kommer att antagas såväl av det socialdemokratiska partiet som av det frisinna partiet, vilka ju ha majoritet i denna kammare — men det vill jag säga, att svenska folkets psyke det begripa icke herrarna.»

I slik slutsats instämde jag på följande sätt i andra kammaren. Ett par gånger förut hade jag förmenat, att denna fråga om äganderätt eller besittningsrätt inte är någon principfråga. Det vore fullkomligt likgiltigt, vad upplåtelsen kallas, bara den blir bra. Det vore oklokt att kalla den för åborätt. Kalla den för en lag om *reformerad äganderätt*. Det hypnotiserar fördomarna. — Huvudbristerna i utskottets förslag voro tre liksom ock i regeringens. Man ville icke här vara med, liksom i fråga om tomträten, att tillika skapa en rätt till *inteckning i åborätten* som säkerhet för lån. Man föredrog ett långvarigt processande med egnahemsnämnderna om att

få lån. En äventyrlig underlägsenhet således för åborätten, då denna reformerade äganderätt icke får tillräckliga kreditmedel likaväl som den gamla föråldrade äganderätten. — En föreslagen skrivelse om botemedel mot att vid äganderättsupplåtelse ändamålets bestånd äventyras kom som jåsten efter brödet. Den lagen borde legat klar samtidigt. — För det tredje, vad vore det för finess i att börja med besittning med rätt att efter 20 år få lösa jorden med äganderätt? Varför icke låta spekulanter få det senare genast, om de önska det? Och vad var det för mening med detta spel att låta allmänheten välja mellan två system, där olika partier efter sin åskådning kämpa om allmänhetens bevägenhet? — Det vore icke tillbörligt av vänsterpartierna att så låta locka sig i fällan. Talaren hade stått i strid med herrarna i 25 år för att de icke velat ge äganderätt åt sina arrendatorer eller skaffa nya jordbruk. Denna praktik stred ju mot läran.

Jag yrkade sålunda bifall till propositionen. Därmed skulle räddats det fundamentalaste, en permanent åborätt i stället för en tjuguarig. Kreditfrågan och övriga svåra brister fingo avhjålpas efteråt. Ingen annan i riksdagen yrkade bifall, låt vara provisoriskt, till regeringens förslag.

Vad har nu inträffat? Åborätt enligt 1926 års lag har under långa tider sökts endast av en enda spekulant. Tre åbor hade ock tillkommit på fröken Tamms egendom i Södermanland på grund av en hennes donation. Men fortfarande »gåller» denna lag. Den återgives fortfarande med sitt stora utrymme i fyra kapitel och stor stil såsom en huvudförfattning i lagböckerna. Och dock är den trots de gigantiska och kostbara utredningarna blott en lagruin. Den har till skillnad från andra lagruiner varit det ånda från sin begynnelse.

Hur långe skall ett sådant spöke få stå kvar i lagböckerna och låtsas som om den täckte en levande verklighet? Bör ej detta skelett fullkomnas med kött och blod eller ock upphöra med sin uteslutande verksamhet att belasta lagböckerna med tryckningskostnader?

Staten samlade i gamla tider jordegendomar i egen regi. Var detta ett misstag? Eller befanns det vara en styrka för en stat att förfoga avsevärt över jord till alla individers gagn, till alla näringars fromma? Är det icke så fortfarande? Kamp råder framför allt mellan människorna och deras partier. Och jorden är yttersta källsprånget till makt och vinning.

Ståder börja åter bevåra sina donationsjordar. Stockholms stad förvärvar nya lantgods efter att ha förskingrat sina kronodonationer i jord, exempelvis hela Kungsholmen. Den behåller nu, varnad av erfarenheter, äganderätten till marken med fritt spelrum i övrigt enligt faststållda stadsplaner för sund enskild företagsamhet. Den gör det med stöd av en utexperimenterad *tomtrått*, som efter partistrider nu omsider omhågnas inom kommunalförvaltningen som *en reformerad äganderått*.

Tills vidare åtminstone. Man kan ej vara säker för att ej en ny svallvåg i hägn av många slags krig, skendemokrati, brutal diktatur eller annat vilsegående framdeles liksom i svunna tider åter sköljer bort den samhålleliga

makt över jorden, som på lidandets väg då och då uppnåts under synvinkeln av det allmänna bästa.

Kvasivetenskapliga förvillelser, halva sanningar, hela osanningar, förbi-seenden, misstag — med ett ord vår obegåvning, en skänk av naturlagar, skall den kanske i evighet förbli att vara vår enda samfälliga egendom? Vi äro ju människor, en djur- och samhällsvarelse på samma gång. Oförskyllt.

Landet bör återvända från partipolitik till realpolitik i jordfrågans lagvägar.

De tre jorddelegationerna av 1901, 1912 och 1919 uppställde såsom ett fast program skapandet av »självförsörjande jordbruk», den fasta punkten i landets näringsliv trots alla skiftande konjunkturer.

Jordkommissionerna förordade för ändamålet en landsorganisation under samverkan mellan kommunerna, länen och staten. Denna organisation skulle få sin största betydelse för Norrland med dess myckenhet obrukade odlingsmark. Expropriationsrätt för jordförvärv borde stadgas såsom ett yttersta medel, ledande i regel till överenskommelser. Ekonomiskt understöd förordades för fullkomning med hus och odling, vilket var nybyggarens sak. »Vid utseende, iordningställande och upplåtelse av nybygge skulle synnerlig omtanke ägnas däråt, att ändamålet komme att äga bestånd och jordbrukaren blev i tillfälle att reda sig på sitt jordbruk med åtföljande omkostnader.»

Marken till nybygge som utbrutits förblev att vara kronojord. Den överläts av staten till nybyggare *på arrende* eller *till fritt förfogande*. Det s. k. fria förfogandet bestod däri att arrendatorn ägde att när som helst begära det, så snart nybygget skäligen uppodlats och bebyggt. Denna förfoganderätt tilldelades jordbruket i den form, som om överlåtelse av kronojord för jordbruksändamål vore stadgat. I äganderätten gjordes dock den inskränkning, att det ej någonsin fick brukas för annat ändamål än det, som avsetts med dess bildande, nämligen idkande av jordbruk. Detta förbehåll var sålunda oförytterligt. Därom skulle anteckning ske i fastighetsregistret samt de vid rätten förda protokoll och lagfartsböcker.

En reformerad äganderätt i enahanda riktning som tomträthen i dess gestaltning inom huvudstaden, till omfattning och innehåll vida skild från den bildning av nya jordbruk, som nu tillskapas i södra och mellersta Sverige för de till övergång med gammal äganderätt avsedda »arrendeegnahemmen» bör komma till stånd.

Jordkommissionen ville skapa självförsörjande jordbruk även med *komplettering av ofullständiga jordbruk* särskilt med odlingsmark och skog ur de stamhemman i Norrland, från vilka de i utarmat skick utbrutits. Och vidare genom att ha till hands en lag med organisation för frigörande rationellt av arrendejordbruk särskilt i Norrland. Den nuvarande staten däremot ägnar sig ännu icke åt någon verksamhet i Norrland, som jordkommissionen velat organisera i hela riket, i vidare mån än att nya jordbruk anordnas i de s. k.

kolonaten merendels i avlägsna trakter uppåt lappmarkerna. Någon verksamhet för att komplettera med expropriation i bakgrunden de ofullständiga jordbruken med tilläggsmark från stamhemmanen eller en tryggad rationell frigörelse av arrendjordbruk genom en för ändamålet tillgänglig lagstiftning med tillbehör har alltsedan 1924 oavlåtligen avisats av statsmakterna.

För närvarande är statens verksamhet inriktad på att å statsjord eller frivilligt inköpt mark med stöd av statliga penningelån *slumpvis* främja tillkomsten av jordbruk på följande sätt.

Slutligen för det fjärde ägnar sig statens egnahemslånerörelse åt främjande även av småbruk. Upplåtelse sker här dock endast åt personer med egna tillgångar. Begär en sådan spekulant arbetaresmåbruk hänvisas han till egnahemsnämnderna.

*

Skapandet under ledning av statens jordbruksnämnd av *självförsörjande jordbruk* inskränker sig till organiserandet av s. k. *arrendeegnahem i riket söder om Dalälven*. Den erforderliga jorden, som alltid bör vara i viss mån odlad, övertages från domänstyrelsen eller, såsom företrädesvis är fallet, inköpes från enskilda. Den sålunda förvärvade marken styckas, där det går för sig. Arrendehemmen bebyggas av statens jordnämnd. Sedan utbudjas de på arrende på fem år i sänder, varefter arrendatorn får välja mellan nytt arrende eller äganderättsförvärv. Huvudsyftet är att omgestalta det s. k. arrendehemmet helst till en självförsörjande äganderättsgård. 241 sådana hem ha utsläppts efter denna organisations början 1934.

Till detta kommer som sagt kolonatverksamhet i Norrland i närhet av lappmarkerna.

Statens organisation av 1933 för *arbetaresmåbruk verkar åter ännu så gott som uteslutande i norr*. Kommunerna ha hand om denna verksamhet under kontroll av statens egnahemsnämnd. Denna enda ur jordkommissionernas förslag utbrutna uppgift utföres mest på odlad mark, uppköpt från olika håll, två à tre intill fyra hektar. Omtanke nedlägges på denna verksamhet. Åbyggnader uppföras av staten med rätt för småbrukaren att delta i byggnadsarbetet. Småbruket överlämnas sedan *med äganderätt*, jordkommissionen förordade även här en för ändamålet särskilt utrustad äganderätt. Omkring 7,000 sådana småbruk äro hitintills åstadkomna. En glädjande företeelse således. Alla, icke minst industrien, gå en sådan idé till mötes och staten förskotterar omkostnaderna. Om vanskligheterna för framtiden ha erinrats ovan.

Även här borde tomträtten på huvudstadens lantegendomar kunnat tjäna till föredöme såsom upplåtelseform under namnet »*småbruksrätt*» med ett innehåll, som konstaterar en reformerad äganderätt.

Det klagas att de större, ofta efterlängtrade arealerna blivit bekymmersamma. Arbetaresmåbrukaren går ej i land med att sköta så mycket ordentligt vid sidan av sitt huvudsakliga arbete på annan arbetsplats.

Det allmännas uthålliga skogsvård för skogskapitalets bevarande överföres åtminstone på större enskilda skogar.

Socialdemokratiska partidistriktet i Västerbotten gick genom riksdagsman Elof Lindberg hösten 1938 in till regeringen med ett förslag om anslag å 100 miljoner kronor till skogens återväxt. Detta mötte många detaljspörsmål av komplicerad natur, som krävde noggrant övervägande, sade petitionen.

Det bör då redan nu utsägas, att det skogskapital, som med de ifrågavarande statsanslagen tillskapas, icke sedan får ånyo plundras av enskilda. Denna skog, som sålunda med statsmedel uppammas, bör såvitt möjligt ställas under uthållighetsbruk, såsom sedan gammalt är fallet med alla allmänna skogar. Det är det främsta principiella kravet. Därigenom skyddas en stadig arbetsförtjänst i skogarna, en fast tillgång av råvaror för industri och andra ändamål, en omgärdad inkomst i skogsbeskattning och en grundval för landets sunda handelsbalans.

Det blir i ett skogsland som Sverige, som bygger sin existens väsentligt på skogarna, icke nog med, att de ofantliga skogsmarkerna i privat besittning skyddas blott med återväxtlagar och för ungskog i vissa fall med dimensionslagar.

Redan av 1899 års kommitté för främjande av den enskilda skogshushållningen (F. von Essen, Hugo Tamm, Bernhard Martin, A. Asker, C. M. Sjögren, Chr. Rappe och Olof Jonsson i Hof) förordades att till främjande av en rationell skötsel av större bolag eller enskilda tillhöriga skogar skulle skogsägaren vara skyldig att under allmän kontroll anställa en forstligt bildad skogsförvaltare. Tre ledamöter (Tamm, Asker och Martin) avstyrkte förslaget.

Norrlandskommittén beslöt en gång att förorda att jämte ett uttalande till förmån för en effektiv skogslag borde stadgas strängare bestämmelser för ägare av viss större skogsareal. Kommittén beslöt på sistone att inte göra ett dylikt uttalande. Ledamöterna Lindhagen, Bromée och A. Viklund vidhöll det ursprungliga initiativet och reserverade sig i det år 1904 avgivna betänkandet. De äskade, att bolag eller enskilda, som ägde skogar av större omfattning, måtte genom lag förpliktas bruka dem efter uthållig hushållning, så att skogskapitalet bevarades.

Vid 1903 års riksdag framlades en på 1899 års kommittébetänkande byggd proposition med lag om vård av enskilda skogar. I andra kammaren yrkade då C. Lindhagen att ägare av större enskilda skogar måtte förpliktas att bruka dem enligt fastställda hushållningsplaner. Motioner i slikt syfte väcktes även av C. E. Ljungberg och C. P. af Burén i första kammaren. Det särskilda utskottet avstyrkte med reservation av K. Staaff, Henricson och A. Viklund till förmån för Lindhagens motion. Första kammaren biföll utskottets hemställan utan votering. Andra kammaren antog reservationen.

Vid riksdagarna åren 1907, 1908, 1909 och 1910 återkom Lindhagen. Varje år biföllos motionerna av andra kammaren med avsevärd majoritet men avslogos av första kammaren utan votering.

Jordundersökningen (värmlandsutredningen) upptog också kravet med tillstyrkan.

Skogslagstiftningskommittén, tillsatt 1911, sysslade likaledes med problemet. Undertecknad, motionär i andra kammaren, hade petitionsvis framfört det till regeringen, som remitterade petitionen till kommittén. Kommittén avstyrkte. De större skogarna sköttes bäst. Åtgärder borde snarast vända sig mot de mindre skogsegendomarna och endast i samband därmed mot den övriga skogsmarken.

Jordkommissionen fann 1923 (del IV sid. 425—433) skogskommitténs skäl vara förevändningar. Det krävdes, att till stöd icke minst för jordbrukets och ortsbefolkningens befogade intressen måtte genom lag stadgas skyldighet att å bolagsskogar av större omfattning införa rationell skogshushållning, som med stöd av lämpliga hushållningsplaner bevarar och varaktigt befrämjar den största möjliga avkastning av detsamma. Denna hemställan representerade fyra ledamöter, omfattande det socialdemokratiska och liberala inslaget i kommissionen (C. Lindhagen, Åke Ingeström, Johansson i Uppmälby och Pettersson i Hällbacken). De två riksförbundarna i kommissionen (O. Olsson i Kullenbergstorp och N. Wohlin) inlät sig ej på detta ämne.

De mindre jordägarnas små skogsplotter undantogs i framställningarna från uthållighetsbruket. En sådan skogsägare nödgas ofta avverka skog utöver årsavkastningen för oundgängliga utgifter för gården. Övervakandet krävde ock en stor apparat.

En uthållig skogsvård för småbruk har därför ibland ifrågasatts genom att sammanföra flera skogsplotter till en allmänning. I de övriga fallen bör det allmänna träda till på upplysningens väg genom undervisning om småskogars rationella skötsel och premierande av mönsterbruk i slik omtanke. Till en jordbrukare i Lamhult i Småland vallfärdade vi en tid för att beskåda och taga lärdom av ett sådant mönsterbruk.

Efter sekelskiftet har jag pionierat i riksdagen för skogsvården såsom ett med det svenska jordbruksproblemet, särskilt i Norrland, Dalarne och Värmland. Om uthålligt skogsbruk å större skogar motionerades således icke blott åren 1903 och 1907—1910 utan även 1927 (I: 162), 1930 (I: 129), 1932 (I: 271) samt 1933 (I: 196), de senare åren förgäves i båda kamrarna. Hit hör också indirekt den av mig framförda socialdemokratiska partimotionen år 1909 (II: 112) om övervägande av koncession för förvärv och utnyttjande av skogar av större omfattning, gruvor, vattenfall och torvmossar av större omfattning.

Uthålligt skogsbruk å enskilda skogar i gemen är emellertid lagstadgat för Öland, Gotland och fjällskogar. Det går således för sig, åtminstone undantagsvis. En gammal fråga är också uthållig skogsskötsel å skogar under fideikommiss. Denna enkla sak vilar fortfarande i ro under utredning.

Skogsallmänningar, även en ryggrad i skogsvården.

Ett, man skulle kunna säga omistligt, stöd för jordbruket i ett skogsland är kommunalskogar. Vid förskingringen av kronoskogarna i Norrland behjärtades icke ens denna angelägenhet. Ett förordnande från statsmakten hade varit tillräckligt. Nästan varje socken i Norrland och Dalarne skulle nu kunnat haft en allmänning.

Ett nyckfullt uppvaknande har i enstaka fall lett till bildande av gemensamhetsskogar, en i Gävleborgs län samt några i Kopparbergs och Norrbottens län. Likaså ovan odlingsgränsen i Dorotea och Vilhelmina socknar i anledning av mitt yrkande i 1901 års norrlandsmotion. En del gamla ej utplundrade häradsallmänningar i södra delarna av riket äro också bevarade.

Bildandet av allmänningar ens frivilligt kan ej ske i brist på lagstiftning, som tryggar deras bestånd. Det vill även till ekonomiskt låneunderstöd från staten. Genom skifteslagstiftning och expropriation kan det ske tvångsvis. 1904 års riksdag begärde på motion i första kammaren av bruksägaren Burén lagar för att bereda kommuner, korporationer, byalag samt stiftelser och fonder för allmänt ändamål möjlighet att genom inköp av skogsmark eller annorledes bilda, bibehålla och utvidga gemensamhetsskogar. I särskild skrivelse gjorde riksdagen enahanda hemställan beträffande häradsallmänningar.

Norrlandskommittén i sitt betänkande 1904 instämde enhälligt i dessa framställningar. Den förordade ock, att fortvaron av de frivilligt bildade skogsmedelsfonder såsom Östnors bys fond även borde betryggas. Kommittén hemställde:

1) om lagstiftning, varigenom befrämjas utsikterna att till förmån för kommuner och andra samfälligheter på ett bestående sätt bilda gemensamhetsskogar och skogsmedelsfonder;

2) övertvägande efter en sådan lags tillkomst, i vilka fall och under vilka villkor låneunderstöd av allmänna medel kunde beredas för bildande av gemensamhetsskogar genom inköp av därtill lämpad mark.

Frågan har varit på tal då och då. Men *ingenting planmässigt har ännu blivit gjort, därför att ingen ledande vilja därtill har fått komma till makten*. Såsom på senare tider alltid blivit fallet, där det gäller att slå ett slag för att *uppbygga landet även med lag* inom övriga i denna petition berörda fundamentala jordbruks- och skogsfrågor särskilt i de stora plundringarnas landsändar.

I den nya lagen om delning av jord på landet har medgivits gemensamhetsskogars bildande vid laga skiften. Detta har ej lett till mycket om än till något. Skogslikviden är särskilt en svår sak. Det sitter en tvåmannakommitté av år 1936 för rådplägning om skogsallmänningar. Ett förslag lär förväntas till nästa riksdag från dem om statsanslag för något utjämnande av den nämnda svårigheten. En liten dvärgagärning som liksom allt dylikt partipolitiskt vankelmod nog rinner väsentligen ut i sanden.

Till detta kapitel hör även Norrlandskommitténs omstridda beskärning. De fyra konservativa ledamöterna Douglas, Feilitzen, Kinberg och Berlin beslöto till sist att låta i förbudslagen »ansenliga skogsområden få stå trävarurörelsen till buds». Därtill anslöto sig liberalerna Kronlund och Viklund. Då därtill lades de tre bolagsreservanterna Lindmans, Kempes och Claesons avslag å varje förbudslag, blev det stor majoritet i kommittén för de fyras undantag.

Detta motiverades så, att vid avvitrningen hade de skogsarealer, som hemman enligt författningarnas mening bort tilldelas, överskridits, i många fall allt för överdrivet. Med stöd av avvitringsförfattningarna kom förbudet sålunda att omfatta ifråga om skogen, att under förbudet skulle inbegripas vad av hemmans avvitringsjord borde betraktas såsom stödskog eller odlingsområde. I övrigt skulle den donerade kronoskogen fritt få köpas från hemmanen. Detta var en kompromiss, ett plåster och en tröst förmodligen åt första kammaren.

Av mig och Bromée i Billsta föreslogs då, att ett slikt köp åtminstone skulle hembjudas staten och kommunen med företrädesrätt för den senare att inom viss tid inlösa den sålda jorden för utnyttjande till kronopark eller sockenallmänning.

Från 1903 har jag väckt talrika skogsvårdsmotioner för skilda ändamål frånsett det stora komplexet skogsmotioner från 1907, väckta som ett komplement till frammarschen för det norrländska jordbruket. I allmänningsfrågan har därvid väckts följande motioner: 1914 (II: 211), 1915 (II: 7), 1919 (II: 81) och 1920 (II: 141) om revision av författningarna rörande häradsallmänningar och allmänningsskogar; 1926 (II: 248), 1927 (II: 163), 1932 (I: 274).

Statsförvärv av enskild skogsmark likaså en skogsvårdens stödjepelare.

En huvudsaklig insats i skogsvården är oavlåtligt *statsförvärv av skogsmark*. Därvid får ej heller sparas på miljonerna. Därmed kommer nämligen statens uthålliga skogsskötsel den inköpta enskilda skogen till del med alla förmåner, som följa av en sådan omtanke.

Skogslagskommittén av 1899 (F. von Essen, Hugo Tamm, Bernhard Martin, A. Asker, C. M. Sjögren, Chr. Rappe och Olof Jonsson i Hof) bestod sig enhälligt med det allmänna uttalandet, »att man ej kan vänta några tillfredsställande resultat av den privata skogshushållningen, varemot staten enligt alla länders erfarenhet vore den yppersta skogsägaren».

Siaren och bestraffaren Professor C. A. Agardh i Lund erinrade i mediet av 1800-talet, hurusom egennyttan och utländska för Sverige ej tillämpliga teorier (Adam Smith) *överändakastade den urgamla i Norden inhemska statskonsten*. Man utdelade ofantliga skogssträckor, som tillhörde staten, åt de enskilda med rätt att även få förstöra dessa. Följden började alltmer fruktansvärt träda i dagen. *Man måste därför gå till orsakerna till det nuvarande tillståndet*. Olyckan kom ifrån avhändandet av kronans skogar.

Konung Karl XI, sade Agardh, skulle helt enkelt gjort en reduktion och återtagit dem. Men detta går ej an i våra tider. Det finns då tydligen ej annat medel, slutade Agardh, än att avvärja den hotande faran, med att staten återköper de skogar ruinerade, som den bortskänkt i fullt bestånd och värda millioner. Tertium non datur. Det blir hårt, det blir dyrt. Men alla dårsaker måste bära sitt straff.

Västerbottenspetitionen begär 100 miljoner kronor för att skapa erforderlig återväxt — förmodligen på skog, som ej enligt lag är ställd under rationellt bruk. Ännu rationellare är väl, att sådan försummad skogsmark på samma gång helst *inköpes*, varigenom trygghet vinnes för utläggets produktivitet i framtiden.

Även för statsinköp av enskild skogsmark förtjänar då ett anslag på 100 miljoner kronor ett övervägande.

Av dessa bevekelsegrunder har av mig och kanske även andra i riksdagen påkallats en *expropriationsrätt för statsförvärv av skogsmark*, särskilt givetvis vanvårdad skog och framför allt kalmarker.

Statsförvärv av skog pågå sedan gammalt i avsevärd omfattning. Men det sker förmodligen mest slumpvis. Den bör nu ytterligare påskyndas, innan växande knapphet på virke alltmer höjer priset på skogsmark. Men *förvärvet måste väl nu ock organiseras*, så att de komma i möjligaste mån alla landsdelar till godo. Det gäller ju att bereda arbetsförtjänst, husbehovsvirke och råvaror åt industrin i en sådan vid omfattning.

Därför hemställes att statsförvärv av enskild skog även systematiskt organiseras i förenämnda syfte.

Skogsindustrins och skogssocknarnas beskattningsproblem.

Till den norrländska skogsfrågan hör det från fattiga skogskommuner så ofta överklagade förhållandet, att nettoinkomsten av skogsindustrins förädling beskattas huvudsakligen i städerna eller där skogsindustrin eljest är mantalsskriven för sin rörelse. Skogssocknarna, från vilka den huvudsakliga källan till dessa beskattningsbara inkomster sålunda flyta bort, få, säga de, ingen rimlig andel i denna beskattning.

Det är naturligt att industrin slår upp sina säten med kontor i städerna med dess större centraliserade möjligheter för en förvaltning. I Norrland tillkommer, att timret flottas ned till kusterna och att själva förädlingsverket alltmer söker sig ned till flodmynningarna och havet med detta senares utskepningsmöjligheter.

I den mån skogsindustrin rationaliseras och slår ihop flera fabriker, nedlägges rörelsen på vissa ställen och minskas industrins utgifter.

Att tilldela även de norrländska skogssocknarna behörig anpart i förenämnda skatteinkomster är därför icke blott rättvist. Det utgör även en betingelse för stödandet av det norrländska jordbruket i dessa socknar.

Visserligen erhålla skogssocknarna fastighetsskatt från skogsdomänerna inom socknen och skogsaccis för där avverkat virke samt kanske ock skatt

från fast anställda skogsarbetare. Dessa utgifter för industrin äro dock beräknade vid fastställande av årsvinsten. Skogssocknarna förmena, att detta är en alldeles för ringa andel i den vinst, som flyter ytterst ur skogarna inom socknen.

Detta anspråks befogenhet bör officiellt undersökas, vilket ännu ej lär skett. Är kravet rättvist, såsom förefaller sannolikt, bör det undersökas.

Även denna skogens beskattningsfråga får jag i dessa socknars intresse underställa regeringsmakten till prövning.

En vädjan från »sekelskiftet».

Den sociala jordfrågans lagvägar — av betydelse i all synnerhet för Norrlands, Dalarnas och Värmlands jordbruk och skogsbruk — äro ännu ett ofullkommat problem. Det framstormande, som statsmakten tillät sig vid det minnesrika sekelskiftet med sin trolldom över jorden för människornas skull, räknade med en fortsättning.

Jordens lagvägar ha nu bleknat bort. De ha undanskjutits av den industriella demokratiens problem. Det sättes för mycket likhetstecken mellan den stora sociala frågan och de industriella vanskligheterna, låt vara med förströdda och nådiga utflykter ibland till den försummade myllan vid sidan av fabrikernas larm och lönearbetarnas nöd.

I begränsningen lär ju röja sig mästaren. Men ur den svenska jorden rusa naturlagar i evigt uppror mot en sådan tillknäppthet i broderskapet mellan dessa två jämlikar. De nordliga avvitringarnas och storskiftenas förskingring till de enskilda av allmän jordegendom och dess möjligheter till beskydd för alla böra kunna skänka lärdomar till fortsättningen av sekelskiftets realpolitik på lagvägarna.

De tre förenämnda jorddelegationerna för den sociala jordfrågans lagvägar, vilka tillsattes 1901, 1912 och 1919 av von Otters, Staaffs och Edéns regeringar, hava ännu icke fått vissa fundamentala förslag prövade av statsmakterna. Ja, den sista upplöstes tanklöst som ett offer åt hedersmannen Thorssons kommittésakt, till och med oåtspord, innan den hunnit slutföra sitt allvarliga uppdrag.

Kommittéväsendets renässans, som yppigt sprang fram ur nämnda blodbad tämligen omedelbart, tog visserligen ej heller avstånd från hänsyn till att land skall med lag byggas och ej blott med pengar. Utredningar genom »sakkunnige» sågo dagen även efter jordkommissionens indragning. De fingo dock till uppgift att ej gå till grunden med frågorna. De nya komplikationerna i regeringsbildandet krävde övergångar. Det gällde logiskt att beskära antagna och föreslagna jordlagar från huvudsakliga grundproblem och begränsa sig slumpvis till nyttiga nybildningar i smått här och var medelst skumplöjningar på ytan.

Anledningen till den nuvarande generationens stannande i stöpet inför jordens lagvägar har varit flera. De industriella sociala problemens instor-

mande i sin mångfald är som sagt ett huvudsakligt skäl. Ett annat är att med den allmänna rösträttens genombrott blev andra kammarens dominerande av småbönder bortsopat av målsmän i olika beställningar för den industriella expansionens angelägenheter och bekymmer. Vår tid saknar därför traditioner från kulturområden, som på nämnda sätt blivit för tillfället bortskymda.

Det bör dessutom antecknas, att lagvägarna med nuets slippriga trappsteg mot stjärnorna helt naturligt ej disponerar något besjälat målsmanskap i majoritet inom lagutskottet, varken i juristernas civilrättsliga första lagutskott eller i det andra för de industriella lagfrågorna huvudsakligen beslagtagna s. k. sociala utskottet. Jordfrågans lagvägar skulle, föreställer jag mig, icke osannolikt ha något större förutsättningar i det första lagutskottet, till vilket de ock i och för sig mera höra.

Nu nalkas åter en tid, då regeringen ställes inför prövningen av jordberedningar med tidsenligt kringskurna och oklara instruktioner i grundfrågorna. Jag har då funnit mig uppfordrad, icke minst som riksdagsman fortfarande för Norrland, att frambära i första hand till regeringen *den vädjan* från »sekelskiftet», som innefattas i förevarande petition.

Yrkanden.

»Det hemställes sålunda vördsamt, att Eders Kungl. Maj:t täcktes vid analkande prövningar av jordfrågans lagvägar taga hänsyn till de ämnen och yrkanden i dem, som kommit till uttryck i denna framställnings förenämnda kapitel, nämligen

- 1) Den norrländska jordbruks- och skogspolitikens olösta grundfrågor (sid. 5).
- 2) Det norrländska jordbrukets nödläge (sid. 7).
- 3) Jordbruks- och skogsproblemens lagvägar (sid. 7).
- 4) Orimlig ersättning eller rimlig beskattning för återvinning av skamligt plundrad kronojord (sid. 9).
- 5) Hur det norrländska avvitringsverket bort framsynt organiseras (sid. 11).
- 6) 'Full äganderätt' eller tryggad besittningsrätt, även kallad reformerad äganderätt vid upplåtelse till enskilda av det allmännas jordegendom (sid. 12).
- 7) Landet bör återvända från partipolitik till realpolitik i jordfrågans lagvägar (sid. 16).
- 8) Det allmännas uthålliga skogsvård för skogskapitalets bevarande överföres åtminstone på större enskilda skogar (sid. 18).
- 9) Skogsallmänningar, även en ryggrad i skogsvården (sid. 20).
- 10) Statsförvärv av enskild skogsmark, likaså en skogsvårdens stödjepelare (sid. 21).
- 11) Skogsindustrins och skogssocknarnas beskattningsproblem (sid. 22).

12) En vädjan från 'sekelskiftet' (sid. 23).

13) Yrkanden (sid. 24).

Tillika vågar jag hemställa, att Elof Lindbergs och undertecknads petitioner i ett sammanhang befordras till trycket för erforderlig spridning till 'vederbörande ämbetsverk' med flera intresserade.» (— Detta har ej skett. —)

*

På grund av vad sålunda anförts och yrkats i min petition till regeringen får jag hemställa,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla

1) att lägga en ledande tanke och en ordnande hand över särskilt den norrländska jordfrågans lagvägar samt därvid gå till grunden med denna sak;

2) att därvid särskilt ifråga om arrendatorernas frigörelse, komplettering av ofullständiga jordbruk samt återvinning till allmogen av odlingslägenheter med tillbehör, gå väsentligen de vägar, som utstakats av jordkommissionerna av åren 1901, 1912 och 1919.

Stockholm den 23 januari 1939.

Carl Lindhagen.